
christelijk-gereformeerden kregen in 1920 van de gereformeerden een koekje van eigen deeg.

Zij beleefden de overkomst van Wisse echter heel anders, namelijk als een bevestiging van het eigen gelijk in het geding met de Gereformeerde Kerken. In zijn jaaroverzicht schreef de Apeldoornse predikant P.J.M. de Bruin dat Wisse ‘door den Heere was uitgeleid en teruggebracht tot de kerk zijner jeugd en zijner vaders’, ofwel de kerk van vóór 1892, die de christelijk-gereformeerden hadden voortgezet.⁹⁹ Zijn moeite met de heersende verbondsbeschouwing in de Gereformeerde Kerken was ook de hunne. Wisses voorstelling dat hij al sinds jaar en dag moeite had met de toestand in de Gereformeerde Kerken, slikten zij voor zoete koek. Zijn oom zei zich reeds vroeger te hebben afgevraagd hoe een man als zijn neef het in de Gereformeerde Kerken kon uithouden. Het staat echter buiten kijf dat Wisses overkomst wel degelijk een verrassing was. In zijn open brief aan J. Wisse in *De Wekker* schreef Van der Schuit over de stap van diens neef: ‘Wie had dat ooit gedacht?’ Ook J. Wisse schreef zeer verbaasd te zijn. Dat lag helemaal in de lijn van eerdere uitlatingen. Nog in 1914 had hij het boekje *Ten disch geleid* gehegeld omdat het uitging van de ‘onderstelling’ dat allen die geloofsbelijdenis aflegden ware gelovigen waren.¹⁰⁰

De uittreding van Wisse was een *momentum*, niet alleen voor hemzelf, maar ook voor de verhouding tussen twee kerkverbanden. Er waren christelijk-gereformeerden die zich ten overstaan van de grote, bloeiende en invloedrijke Gereformeerde Kerken afvroegen of het afzonderlijk bestaan van hun kerkverbandje wel zinvol en gerechtvaardigd mocht heten.¹⁰¹ Maar zowel aan christelijk-gereformeerde als aan gereformeerde zijde was de overheersende mening dat de belijdenis in het geding was. In 1919 had Van der Schuit al een fel-polemisch boek het licht doen zien, een bewerking van eerdere artikelen in *De Wekker*, waarin hij de uitspraken van de synode van ‘de Gereformeerde (?) Kerken’ van 1905 afdeed als slap, leugenachtig, vaag en tweeslachtig: ‘De synode [...], waarop zooveel beslist heet, is juist daarom zoo onbeteekenend, wijl zij aan beider standpunt (geref. als neo-geref.) ruimte heeft gelaten!’¹⁰² Terwijl Wisse bijna dag in dag uit overal in het land zijn verhaal deed,¹⁰³ was het Van der Schuit die in dezelfde trant als in zijn boek zakelijk uiteenzette wat er ten grondslag lag aan de overstap van zijn vriend. Eind januari startte hij een lange serie in *De Wekker*, getiteld ‘Veronderstellen’. In deze artikelen formuleerde hij de christelijk-gereformeerde visie op het afzijdig blijven in 1892. Volgens Van der Schuit hadden de christelijk-gereformeerden zich toen niet afgescheiden, maar waren zij niet meegegaan met een kerkfusie op grond van leringen die strijdig waren met de Formulieren van Eenheid. Er was dus geen sprake van dat zij, zoals hun

⁹⁹ *De Wekker* 7 januari 1921. Over De Bruin (1868-1946), zelf als Kamper student niet meegegaan met de Vereniging: P.J. de Bruin, *Levensbericht van prof. P.J.M. de Bruin, in leven hoogleraar aan de theologische school der christelijke gereformeerde kerk te Apeldoorn* (Amsterdam 1947²) en *BLGNP*, VI, 55-57.

¹⁰⁰ Geciteerd in *De Rotterdammer* 27 november 1920; *De Wekker* 15 mei 1914.

¹⁰¹ Tegen dergelijke leden die ‘zwaaiden met de eenheids-vlag’ trok Van der Schuit te velde in *De Wekker* van 14 januari 1921.

¹⁰² Van der Schuit, *Na vijf en twintig jaren*, 141, 152, 158v (citaat), 162-165.

¹⁰³ Zo ook volgens Wisse zelf in *De Wekker* 18 februari 1921.